

DORIVOR QOQIO'T**Ro'ziyeva Gulsara Temurqulovna**

Ilmiy rahbar.

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti.

Abduxakimova Gulhayyo

Tibbiyot fakulteti Biologiya ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19048312>

Annotatsiya. Ushbu ishda dorivor o'simliklardan biri bo'lgan qoqio'tning biologik xususiyatlari, kimyoviy tarkibi hamda tibbiyotda qo'llanilish jihatlari keng yoritib berilgan. Qoqio't qadimdan xalq tabobatida keng qo'llanib kelinadigan dorivor o'simlik bo'lib, uning tarkibida inson organizmi uchun foydali bo'lgan ko'plab biologik faol moddalar — vitaminlar, flavonoidlar, organik kislotalar, mikroelementlar va boshqa birikmalar mavjud. Ushbu moddalarning mavjudligi o'simlikning shifobaxsh xususiyatlarini belgilab beradi.

Tadqiqot davomida qoqio'tning botanik tavsifi, tarqalish hududlari, o'sish sharoitlari hamda farmakologik xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, o'simlikning xalq tabobatida va zamonaviy tibbiyotda qo'llanish yo'nalishlari, ayniqsa ovqat hazm qilish tizimi kasalliklari, jigar va o't yo'llari faoliyatini yaxshilash, yallig'lanishga qarshi hamda organizmni mustahkamlovchi vosita sifatida foydalanilishi haqida ma'lumotlar berilgan.

Mazkur ishda qoqio'tning shifobaxsh xususiyatlari ilmiy manbalar asosida o'rganilib, uning inson salomatligini saqlash va turli kasalliklarning oldini olishdagi ahamiyati yoritilgan.

Shuningdek, o'simlikni to'g'ri yig'ish, quritish va saqlash usullarining dorivor xususiyatlarni saqlab qolishdagi o'rni ham alohida ko'rib chiqilgan.

Tadqiqot natijalari dorivor o'simliklardan oqilona foydalanish, xalq tabobati tajribasini ilmiy asosda o'rganish hamda qoqio'tning tibbiyot va farmatsiya sohasidagi ahamiyatini yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Dorivor qoqio't, dorivor o'simliklar, fitoterapiya, biologik faol moddalar, flavonoidlar, vitaminlar, xalq tabobati, shifobaxsh o'simliklar, yallig'lanishga qarshi ta'sir, ovqat hazm qilish tizimi, jigar faoliyati, dorivor xomashyo.

Аннотация. В данной работе представлен всесторонний обзор биологических свойств, химического состава и медицинского применения лекарственного растения тысячелистника.

Тысячелистник — лекарственное растение, широко используемое в народной медицине с древних времен, содержащее множество биологически активных веществ, полезных для человеческого организма — витамины, флавоноиды, органические кислоты, микроэлементы и другие соединения. Наличие этих веществ определяет целебные свойства растения.

В ходе исследования были проанализированы ботаническое описание, ареалы распространения, условия произрастания и фармакологические свойства тысячелистника.

Также была предоставлена информация об областях применения растения в народной и современной медицине, особенно при заболеваниях пищеварительной системы, для улучшения функционирования печени и желчевыводящих путей, в качестве противовоспалительного и укрепляющего средства. В данной работе лечебные свойства тысячелистника изучаются на основе научных источников, и подчеркивается его важность для поддержания здоровья человека и профилактики различных заболеваний.

Отдельно рассматривается роль правильных методов сбора, сушки и хранения растения в сохранении его лечебных свойств.

Результаты исследования способствуют рациональному использованию лекарственных растений, изучению опыта народной медицины на научной основе и дальнейшему пониманию значения тысячелистника в области медицины и фармации.

Ключевые слова: лекарственный тысячелистник, лекарственные растения, фитотерапия, биологически активные вещества, флавоноиды, витамины, народная медицина, лекарственные растения, противовоспалительное действие, пищеварительная система, функция печени, лекарственное сырье.

Abstract. This work provides a comprehensive overview of the biological properties, chemical composition and medical applications of the medicinal plant, yarrow. Yarrow is a medicinal plant that has been widely used in folk medicine since ancient times, and contains many biologically active substances useful for the human body - vitamins, flavonoids, organic acids, microelements and other compounds. The presence of these substances determines the healing properties of the plant.

During the study, the botanical description, distribution areas, growth conditions and pharmacological properties of yarrow were analyzed. Information was also provided about the areas of application of the plant in folk medicine and modern medicine, especially for diseases of the digestive system, improving the functioning of the liver and biliary tract, as an anti-inflammatory and strengthening agent.

In this work, the medicinal properties of yarrow are studied based on scientific sources, and its importance in maintaining human health and preventing various diseases is highlighted. The role of proper harvesting, drying and storage methods of the plant in preserving its medicinal properties is also considered separately.

The results of the study serve to rationally use medicinal plants, study the experience of folk medicine on a scientific basis, and further understand the importance of yarrow in the field of medicine and pharmacy.

Keywords: Medicinal yarrow, medicinal plants, phytotherapy, biologically active substances, flavonoids, vitamins, folk medicine, medicinal plants, anti-inflammatory effect, digestive system, liver function, medicinal raw materials.

Kirish: Dorivor qoqio't (gulqoqi, momaqaymoq)- Astradoshlar - Asteraceae oilasiga kiradi. Ko'p yillik, sut-shirali o'simlik. Ildizi kam shoxlangan, o'q ildiz. Bargining hammasi ildizoldi to'pbargdan tashkil topgan.

Bargi oddiy, barg plastinkasi lantsetsimon, patsimon kesik bo'lib, asos kismiga tomon torayib boradi. Barg bo'laklarining uchi barg asosiga qarab yo'nalgan. Gul o'qi tuksiz, ichi kovak, silindrsimon, uzunligi 15-30 sm.

Gullari savatchaga to'plangan. Savatchaning o'rama barglari ikki qator joylashgan, gullarining hammasi tilsimon. Gultojisi 5 tishli, tilla rangli, otaligi 5 ta, onalik tuguni bir xonali, yuqoriga joylashgan.

Mevasi – uchmali pista. May-iyul oylaridan tortib to sovuq tushgunga qadar gullaydi.

Dorivor momaqaymoq yoki dala qoqi o'ti^[1] ([lotincha](#): *Taraxacum officinale*) – momaqaymoq jinsining keng tarqalgan [turi](#).

Tasviri

Keng tarqalishi va ekologiyasi

Momaqaymoq – [oʻrmon-dasht zonasida](#) keng tarqalgan oʻsimliklardan biri. [Rossiyaning](#) Yevropa qismida, [Ukraina](#), [Belorussiya](#), [Kavkaz](#), [Moldova](#), [Uzoq Sharq](#), [Saxalin](#), [Kamchatka](#), [Markaziy Osiyo](#), [Sibirning](#), dalalarida, [bogʻlarida](#), [oromgohlarida](#), [ochiq joylarida](#), yoʻllar yaqinida oʻsadi.

Tavsifi

Momaqaymoq uzunligi 60 sm gacha boʻlgan koʻp yillik oʻsimlik boʻlib, qalinligi taxminan 2 sm, yoyilgan [ildizpoyaga](#) ega, yuqori qismida kalta koʻp boshli [ildizpoyaga](#) ajralgan. Momaqaymoq [barglari](#) uzun, kesilgan yoki butun, [nayzasimon](#) yoki choʻzinchoq nayzasimon, tishli, uzunligi 10-25 sm, kengligi 1,5-5 sm boʻladi.

Mevasi kulrang-jigarrang tutamli urugʻ boʻlib, oq shoxlanmagan tuklardan tashkil topgan.

Urugʻlari juda nozik va shamol boʻlsa osongina tarqalib ketadi. Oʻsimlikning barcha qismlarida achchiq taʼmli qalin oq [sutli sharbat](#) bor. Momaqaymoq urugʻlari bahor faslining birinchi haftasida unib chiqadi. Birinchi davrida unib chiqqan oʻsimlik ildizi va barglarini hosil qiladi.

Gullash va meva berish ikkinchi davrida boshlanadi. Momaqaymoq may–iyun oylarida gullaydi, baʼzida kuzgi gullash ham kuzatiladi va may oyining oxiridan iyulgacha meva beradi.

[Yujno-Saxalinsk](#)dagi koʻp qavatli uyning hovlisida momaqaymoq gullashi.

Qoʻllanilishi

Momaqaymoq gulchang va nektarning yaxshi manbaidir

Tabobatda momaqaymoqning ildizidan, bargidan, sharbatidan dorivor oʻsimlik sifatida foydalanadi. Barglar, sharbatlar iyun oyida – erta bahorda yoki kech kuzda barglarning soʻlishi bosqichida yigʻib olinadi, quritgichlarda 40-50 ° S haroratda quritiladi. Momaqaymoq – gʻozlar va shimol bugʻulari, Yevropa loslari uchun yaxshi ozuqa^{[2][3][4]}.

Xalq tabobatida qoʻllanilishi

Momaqaymoq [gepatit](#), [xolesistit](#), xolelitiyoz, [sariq kasal](#), [gastrit](#), [kolit](#), [sistitni](#) davolashda, ishtahani va ovqat hazm qilishni yaxshilashda, [ich qotishi](#), meteorizm kasalliklarining oldini olishda foydalaniladi.

[Arterioskleroz](#), teri kasalliklari, [vitamin C](#) tanqisligi va [anemiya](#)ni davolash uchun yangi barglaridan sharbat tavsiya etiladi. Ildizlari bilan birga oʻsimlikdan [jigar](#) va [oʻt pufagining](#) turli kasalliklari, [oʻsmalar](#), [tomchilar](#), [siydik tosh kasalligi](#) va [bavosir](#) uchun ishlatiladi. Bundan tashqari oʻsimlikdan [vitamin yetishmasligi](#) uchun, turli xil teri kasalliklari: [toshmalar](#), [oqmalar](#) uchun ham qoʻllanadi.

Xitoy xalq tabobatida momaqaymoqning barcha qismlari antipiretik, diaforetik, tonik sifatida, shuningdek, ilon chaqishi, emizikli onalarda laktatsiyani kuchaytirish, [limfa tugunlarining](#) yalligʻlanishi va boshqa teri kasalliklari uchun ishlatiladi.

Dorivor qoqioʻtning kimyoviy tarkibi

Dorivor qoqioʻt tarkibida organizm uchun foydali boʻlgan koʻplab biologik faol moddalar mavjud. Ayniqsa, uning ildizi, barglari va gul qismi turli xil vitaminlar, minerallar va boshqa shifobaxsh moddalarga boy hisoblanadi. Oʻsimlik tarkibida **flavonoidlar**, **karotinoidlar**, **triterpen birikmalari**, **organik kislotalar**, **saponinlar**, **smolalar hamda efir moylari** aniqlangan.

Qoqioʻt ildizida **inulin polisaxaridi** koʻp miqdorda uchraydi. Inulin moddasi ichak mikroflorasini yaxshilaydi, organizmda moddalar almashinuvini meʼyorlashtiradi hamda qandli diabet bilan ogʻrigan bemorlarda qand miqdorini nazorat qilishga yordam beradi.

Barglarida esa **A, B, C va PP vitaminlari**, shuningdek **kaliy**, **temir**, **fosfor**, **magniy va kaltsiy** kabi mikroelementlar mavjud. Shu sababli qoqioʻt nafaqat dorivor oʻsimlik, balki organizmni mustahkamlovchi tabiiy vitamin manbasi sifatida ham baholanadi.

Dorivor xususiyatlari

Qoqio't xalq tabobati va zamonaviy fitoterapiyada keng qo'llaniladigan o'simliklardan biridir.

U organizmga bir qator foydali ta'sir ko'rsatadi:

- **Yallig'lanishga qarshi ta'sir** – o'simlik tarkibidagi faol moddalar yallig'lanish jarayonlarini kamaytirishga yordam beradi.

- **Siydik haydovchi xususiyat** – buyrak va siydik yo'llari faoliyatini yaxshilaydi.

- **O't haydovchi ta'sir** – jigar va o't pufagi faoliyatini rag'batlantiradi.

- **Ishtaha ochuvchi xususiyat** – ovqat hazm qilish jarayonini yaxshilaydi.

- **Organizmni tozalovchi ta'sir** – toksinlar va zararli moddalarning chiqarilishiga yordam beradi.

Shuningdek, qoqio't immun tizimini mustahkamlashga, organizmning umumiy tonusini oshirishga ham xizmat qiladi.

Zamonaviy tibbiyotda qo'llanilishi

Bugungi kunda qoqio't farmatsevtika sanoatida ham muhim o'rin egallaydi. Uning ildizi va barglari asosida turli xil **damlama, qaynatma, ekstrakt va fitoyig'malar** tayyorlanadi.

Tibbiyot amaliyotida qoqio't quyidagi holatlarda tavsiya etiladi:

- jigar va o't yo'llari kasalliklarida;
- hazm qilish tizimi faoliyati buzilganda;
- organizmda vitamin yetishmovchiligi kuzatilganda;
- buyrak va siydik yo'llari kasalliklarida;
- teri kasalliklarini davolashda yordamchi vosita sifatida.

Ba'zi ilmiy tadqiqotlarda qoqio't tarkibidagi moddalarning **antioksidant xususiyatlari** ham aniqlangan. Bu xususiyat organizm hujayralarini erkin radikallar ta'siridan himoya qilishga yordam beradi.

Dorivor xomashyoni yig'ish va tayyorlash

Qoqio'tning dorivor xomashyosi sifatida asosan **ildizi, bargi va ba'zan gullari** ishlatiladi.

Ildizlari odatda **erta bahorda yoki kuz faslida** yig'ib olinadi, chunki bu davrda ularning tarkibida biologik faol moddalar eng ko'p bo'ladi.

Yig'ilgan ildizlar tuproqdan tozalanib, yuviladi va mayda bo'laklarga kesiladi. So'ngra tabiiy sharoitda yoki maxsus quritgichlarda quritiladi. Quritish jarayonida harorat **40–50°C** dan oshmasligi kerak. To'g'ri quritilgan xomashyo o'zining dorivor xususiyatlarini uzoq vaqt saqlab qoladi.

Qoqio'tning oziq-ovqat va boshqa sohalarda ishlatilishi

Qoqio't faqat dorivor o'simlik sifatida emas, balki oziq-ovqat sanoatida ham qo'llaniladi.

Yosh barglari ayrim mamlakatlarda **salatlar va vitaminli taomlar** tayyorlashda ishlatiladi.

Qoqio't ildizidan esa ayrim hududlarda **kofe o'rnini bosuvchi ichimlik** tayyorlanadi.

Bundan tashqari, o'simlik ekologik jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. U erta bahorda gullaydigan o'simliklardan biri bo'lib, **asalari uchun muhim nektar va gulchang manbasi** hisoblanadi.

Xulosa

Dorivor qoqio't (momaqaymoq) inson salomatligi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan dorivor o'simliklardan biridir. Mazkur o'simlikning biologik xususiyatlari, kimyoviy tarkibi hamda shifobaxsh xususiyatlarini o'rganish natijasida uning tibbiyot va xalq tabobatida keng qo'llanilishi aniqlangan.

Qoqio't tarkibida mavjud bo'lgan flavonoidlar, vitaminlar, organik kislotalar, inulin, mikroelementlar va boshqa biologik faol moddalar organizm faoliyatini yaxshilashga, moddalar almashinuvini me'yorlashtirishga hamda turli kasalliklarning oldini olishga yordam beradi.

O'simlikning ildizi, barglari va sharbatidan tayyorlangan dorivor vositalar ovqat hazm qilish tizimi kasalliklari, jigar va o't yo'llari faoliyati buzilishlari, siydik yo'llari kasalliklari hamda ayrim teri kasalliklarini davolashda yordamchi vosita sifatida qo'llaniladi. Bundan tashqari, qoqio't organizmni mustahkamlovchi, ishtahani oshiruvchi, yallig'lanishga qarshi va siydik haydovchi xususiyatlarga ega ekanligi bilan ham ahamiyatlidir.

Ilmiy tadqiqotlar natijalariga ko'ra, qoqio't tarkibidagi biologik faol moddalar antioksidant xususiyatga ega bo'lib, organizm hujayralarini zararli omillardan himoya qilishga yordam beradi.

Shu sababli ushbu o'simlik nafaqat xalq tabobatida, balki zamonaviy farmatsiya va tibbiyotda ham muhim o'rin egallaydi. Qoqio't asosida turli dorivor preparatlar, fitoyig'malar va biologik faol qo'shimchalar ishlab chiqarilishi uning amaliy ahamiyatini yanada oshiradi.

Shuningdek, qoqio't ekologik jihatdan ham muhim o'simlik hisoblanadi. U erta bahorda gullab, asalarilar uchun muhim nektar manbai bo'lib xizmat qiladi. O'simlikni to'g'ri yig'ish, quritish va saqlash dorivor xomashyoning sifatini saqlab qolishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, dorivor qoqio't ko'plab foydali xususiyatlarga ega bo'lgan qimmatli dorivor o'simlik hisoblanadi. Uni ilmiy asosda o'rganish va tibbiyot amaliyotida keng qo'llash inson salomatligini mustahkamlashda hamda tabiiy davolash usullarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. [Павлов 1947.](#)
2. [Семёнов-Тян-Шанский О. И.](#) „Питание северного оленя“, . *Дикий северный олень на Кольском полуострове*, 500 экз, Труды Лапландского государственного заповедника. Вып. 2, М., 1948 — 23-bet.
3. [Юргенсон П. Б.](#), [Капланов Л. Г.](#)., Книзе А. А. „Вопросы экологии лося“, . *Лось и его промысел*. М.: Главпушнина НКВТ, 1935 — 64-bet.
4. Соколов Е. А. „Парнокопытные (Artiodactyla)“, . *Корма и питание промысловых зверей и птиц*, 10000 экз, М., 1949 — 193-bet.
5. **Xolmatov X.X., Ahmedov U.A.** Farmakognoziya. – Toshkent: Ibn Sino nomidagi nashriyot, 2007.
6. **Pratov U.P., Nabiyeu M.M.** O'zbekiston yuksak o'simliklari. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
7. **Rahimov K.R.** Dorivor o'simliklar va ularning shifobaxsh xususiyatlari. – Toshkent, 2015.
8. **Sodiqov S.S.** Fitoterapiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
9. **Nabiyeu M.M.** Dorivor o'simliklar atlası. – Toshkent: Fan, 2012.
10. **Abdullayev A.A.** O'simliklar biologiyasi va ekologiyasi. – Toshkent, 2016.
11. **Karimov F.M.** Tabiiy dorivor o'simliklar va ularning qo'llanilishi. – Toshkent, 2014.
12. **WHO (World Health Organization).** Medicinal Plants in Traditional Medicine. – Geneva, 2013.